

KRZYSZTOF KACZYŃSKI SDB

POKÓJ – CENTRUM PASTERSKIEGO ZAANGAŻOWANIA PAWŁA VI

Warunkiem pokoju jest realizacja Bożego planu rządzenia i kierowania światem. Jak jeden jest plan porządku wszechświata – prawo wieczne, tak też jedna jest podstawa porządku ludzkiej społeczności – prawo naturalne. Człowiek wezwany jest aby realizować to prawo na różnych poziomach życia społecznego, politycznego, religijnego i kulturalnego. Racją nadrzędną porządku świata jest dobro wspólne ludzkości a celem ochrona godności osoby ludzkiej.

Wykładnią owych zasad wynikających z porządku ustanowionego przez Boga jest nauczanie Kościoła. Nauczanie papieży, szczególnie ostatnich dziesięcioleci, a także Soboru Watykańskiego II, szczególnie nasycone jest problematyką pokojową.

Pokój stanowił centrum pasterskiego zaangażowania zwłaszcza Pawła VI, który już w swoim pierwszym orędziu „Urbi et orbi” wyznaczył kierunek dalszego pontyfikatu: „W naszej działalności będziemy z pomocą Bożą zmierzać ponadto do dokonania wszelkich wysiłków dla zachowania wielkiego dobra pokoju wśród narodów. Pokoju, który nie oznacza tylko braku rywalizacji wojennych oraz braku zbrojnych ugrupowań, ale jest odbiciem porządku zamierzonego przez Boga, Stwórcę i Odkupiciela, jest konstruktywną i wytrwałą wolą zrozumienia i braterstwa, jest przychylnością wobec wszelkiego dowodu dobrej woli, nieprzerwanym pragnieniem twórczej zgody kierowanej prawdziwym dobrem ludzkości w duchu szczerzej miłości”¹. Właśnie ten pokój ofiarowany człowiekowi przez Boga osobiście Paweł VI głosił i wprowadzał oraz zachęcał wszystkich ludzi do przyjęcia tego daru i do odpowiedzialności za niego.

¹ AAS 55 (1963), s. 570-578.

I. PIELGRZYM POKOJU

Sprawie pokoju poświęcił Paweł VI swoje zagraniczne pielgrzymki. Warto pokrótce poświęcić uwagę tym najważniejszym i wskazać na ich najważniejsze przesłanie.

Pierwszą pielgrzymkę odbył Papież do Ziemi Świętej (4–6 I 1964)². Była ona potwierdzeniem duchowego związku każdego chrześcijanina z Ziemią Chrystusa i Kościołem przed podziałami. Z miejsca, gdzie żył Książę Pokoju zwrócił się do świata z apelem o pokój i wyznał wiarę Kościoła rzymskiego zbudowanego na Piotrze. W Jerozolimie, do Odkupiciela który jest Pokojem człowieka, modlił się o jedność dla Kościoła i dziękował za dzieło odkupienia człowieka.

Drugą pielgrzymkę odbył Papież do Indii (2–5 XII 1964)³, gdzie odbywał się XXXVIII Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny w Bombaju. Jako pielgrzym radości, pokoju, pogody i miłości zwrócił się do świata z dramatycznym apelem o pokój: „Niech narody zaprzestaną wyścigu zbrojeń i zamiast tego poświęcą swoje zasoby i energie na braterską pomoc dla krajów znajdujących się na drodze rozwoju. Niech każdy naród, żywiąc myśli pokojowe, a nie wojenne zamysły, poświęci choć część swoich wydatków zbrojeniowych na rzecz wielkiego światowego funduszu pomocy dla rozwiązywania niezliczonych problemów wyżywienia, odziania, mieszkania i pomocy lekarskiej dla tak wielu ludzi, którzy są tych środków pozbawieni. Niech ten pełen troski głos dotrze do wszystkich rządów świata, i niech Bóg je natchnie, by podjęły ową pokojową walkę z cierpieniami ich upośledzonych braci”.

Trzecią pielgrzymkę odbył Ojciec Święty do siedziby ONZ w Nowym Jorku w USA (4–5 X 1965)⁴. Na posiedzeniu XX Sesji Ogólnej ONZ wygłosił przemówienie, w którym nazwał tę organizację wielką szkołą pokoju. Przypomniał, że powstała ona przeciw wojnie a dla pokoju, który buduje się nie tylko na polityce, równowadze sił i interesów ale za pomocą ducha, idei i dzieł pokoju.

Celem czwartej pielgrzymki Papieża była Fatima w Portugalii (13 V 1967) z okazji pięćdziesiątej rocznicy objawienia się tam Maryi i była żarliwym apelem o pokój w świecie i jedność Kościoła⁵.

Sambuł w Turcji – dawny Konstantynopol – był miejscem piątej pielgrzymki Pawła VI. Przybywając do tradycyjnej stolicy chrześcijaństwa wschodniego zaakcentował Papież wolę pojednania i szczególną bliskość Kościołów katolickiego i prawosławnego (22–25 VII 1967)⁶.

² Zob. AAS 56 (1964), s. 158-182.

³ Zob. AAS 57 (1965), s. 113-140.

⁴ Zob. AAS 57 (1965), s. 871-896.

⁵ Zob. AAS 59 (1967), s. 593-602.

⁶ Zob. AAS 59 (1967), s. 833- 854.

XXXIX Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny odbywający się w Bogocie w Kolumbii (22–25 VIII 1968)⁷ był okazją do szóstej pielgrzymki Ojca Świętego. Odwiedzając tamtych chrześcijan wyraził Papież troskę Kościoła o szybszy postęp społeczno-gospodarczy i rozwój sprawiedliwych struktur na kontynencie nędzy i rządów dyktatorskich, który był też społeczną bazą dla „teologii wyzwolenia” i „teologii rewolucji”. Nie opowiedział się po stronie rewolucyjnego gwałtu jako metody wymuszania przemian. Przyznał, że takie teorie i poczynania często opierają się w ostatecznej motywacji na szlachetnych pobudkach sprawiedliwości i solidarności. Stanowczo jednak stwierdził, że przemoc jest nie ewangeliczna. Wezwał też Kościół do dawania żywego i czynnego przykładu miłości poprzez ubóstwo życia zgodne z nauką Jezusa Chrystusa. Akcentował ewangeliczną obecność Kościoła po stronie ubogich i pokrzywdzonych. Nikogo nie potępił, ale uwrażliwił na to, co jest główną misją Kościoła. Zapewnił też, że nadal będzie bronił tych, których pozbawiono głosu i będzie głosił ich ludzką i chrześcijańską godność. Zobowiązał się ujawniać nierówności ekonomiczne między bogatymi i biednymi oraz nadużycia rządzących. Wyrażając swoje zaniepokojenie i ogromną troskę o człowieka przyczynił się do rozbudzenia tendencji społecznych w Episkopatach zebranych w Medellin na II Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej.

Paweł VI udał się też na uroczystości 50-lecia Międzynarodowej Organizacji Pracy wchodzącej w skład ONZ z siedzibą w Genewie w Szwajcarii, gdzie mieści się również Światowa Rada Kościołów (10 VI 1969)⁸. Działalność Międzynarodowej Organizacji Pracy określił Paweł VI jako zasłużoną, reprezentatywną i zharmonizowaną z Jego misją sprawiedliwości, pokoju i braterstwa. Wykazywał – zgodnie z głównymi tezami zawartymi w encyklice „*Populorum progressio*”, że praca pozostaje w służbie każdego człowieka. Powiedział, że występuje w imieniu tych wszystkich, którzy cierpią niesprawiedliwie, którzy są wyzyskiwani i wykorzystywani fizycznie i duchowo oraz systematycznie przymuszani do upokarzających zajęć. Podczas spotkania w siedzibie Światowej Rady Kościołów podkreślił ogromną rolę, jaką odgrywa ona w dążeniu do jedności. Nazwał ją cudownym ruchem chrześcijan, rozproszonych synów Bożych, którzy obecnie dążą do jedności.

Kampala w Ugandzie była celem ósmej pielgrzymki Pawła VI (31 VII–2 VIII 1969)⁹. Przemawiając na zakończenie Sympozjum Biskupów Afryki powiedział, że przybył, aby doświadczyć uczucia wspólnoty, by radować się wspólną wiarą i miłością. Wezwał do zaangażowania w wychowywanie ludów Afryki według nowych zasad organizacji społecznej uwzględniając ich tradycyjne wartości kul-

⁷ Zob. AAS 60 (1968), s. 609-656.

⁸ Zob. AAS 61 (1969), s. 491-506.

⁹ Zob. AAS 61 (1969), s. 572-591.

turowe. To zaangażowanie powinno mieć na względzie – jego zdaniem – dobro publiczne i wspomagać Afrykę w dążeniu do pokojowego rozwoju. Zobowiązał też Kościół i biskupów do ofiarnego zaangażowania na rzecz pokojowej cywilizacji, która winna być afrykańska i chrześcijańska. Przemawiając w Parlamencie Ugandy jednoznacznie potępił politykę państw rasistowskich, odrzucając wszelki kolonializm i neokolonializm. Odwołał się do swojego orędzia „*Africae terrarum*”¹⁰ i encykliki „*Populorum progressio*”.

Swoją ostatnią pielgrzymkę zagraniczną odbył Paweł VI na Daleki Wschód (26 XI–5 XII 1970)¹¹. Wyraził nadzieję, że przez tę pielgrzymkę przyczyni się do umocnienia jedności Kościoła katolickiego i wzmocnienia więzów kolegialnej wspólnoty oraz ożywienia jego działalności misyjnej a także do porozumienia z innymi religiami w służbie dla postępu i pokoju. Trasa wiodła przez Iran, Pakistan, Filipiny, Wyspy Samoa, Australię, Indonezję i Hongkong. W Iranie Papież wezwał do modlitwy o pokój dla narodu irańskiego. W Dhace w Pakistanie spotykając się z wyznawcami Islamu zmanifestował solidarność międzyludzką. W Manili na Filipinach wyraził nadzieję, że jego przybycie stanie się znakiem pokoju i postępu społecznego. Przypominał, że podstawą autentycznego i trwałego pokoju jest promocja praw człowieka i jego rozwoju społeczno-ekonomicznego. W Australii z uznaniem wyrażał się o poszanowaniu wolności demokratycznych w tym ogromnym kraju. Podczas spotkania z biskupami mówił o jedności w Kościele i jej wpływie na wszystkich ludzi w sytuacji pluralizmu demokracji. Ludziom świeckim przypominał, że ich właściwym powołaniem jest szukanie Królestwa Bożego przy pełnym zaangażowaniu się w rozwój porządku doczesnego po myśli Bożej. Wezwał młodzież do odnowy wiary i do pójścia za Chrystusem dla dobra człowieka. W Indonezji powiedział, że istotnym celem jego pielgrzymek jest polepszyć los życia ludzkiego i przyczynić się do zaprowadzenia pokoju i sprawiedliwości na globie ziemskim. Natomiast w Hongkongu Ojciec św. stwierdził, że przybył na tę ziemię Dalekiego Wschodu po to, aby powiedzieć jedno wielkie słowo, a słowem tym jest miłość. W Colombo na Cejlonie zaapelował o braterstwo w życiu społecznym i politycznym.

2. INICJATYWY POKOJOWE

Paweł VI dla popierania zaangażowania chrześcijan na rzecz pokoju w świecie, po raz pierwszy w historii Kościoła, powołał specjalny organ watykański w skład którego weszli ludzie świeccy. Dnia 6 stycznia 1967 roku w motu proprio

¹⁰ Zob. AAS 59 (1967), s. 1073-1097.

¹¹ Zob. AAS 63 (1971), s. 10-82.

„Catholicam Christi Ecclesiam” ustanowił Papieską Komisję Studiów „Sprawiedliwość i Pokój” („Iustitia et Pax”) pod kierownictwem kardynała Maurice’a Roya z Kanady. Celem tej Komisji było inspirowanie i wspomaganie działalności katolików na rzecz sprawiedliwości społecznej i pokoju¹². W 1971 roku przy Komisji „Iustitia et Pax” powstał Komitet na rzecz Pokoju, którego zadaniem było podejmowanie inicjatyw i prowadzenie badań pokojowych oraz konsultacji służących pokojowi. Komisja ta, zwana przez niektórych „papieską ONZ”, przygotowała szereg dokumentów poświęconych wyścigowi zbrojeń i rozbrownieniu. W 1976 roku w motu proprio „Iustitiam et pacem” uzyskała stały status w Stolicy Apostolskiej. Papież określił komisję jako organ Stolicy Świętej, którego celem będzie studiowanie i zgłębianie – w aspekcie doktrynalnym, duszpasterskim i apostołskim – problemów sprawiedliwości i pokoju, żeby budzić w ludzi Bożym zrozumienie tych spraw i uświadamiać mu jego rolę i obowiązki w dziedzinie sprawiedliwości, rozwoju narodów, awansu człowieka, pokoju i praw ludzkich. Komisja miała badać, na czym ma polegać specyficzny wkład chrześcijan w rozwiązywanie tych problemów oraz zachęcać członków ludu Bożego do dawania świadectwa chrześcijańskiego i odpowiedniego działania w tym zakresie¹³. W poszczególnych państwach powstały też odpowiedniki tej Watykańskiej komisji powoływane przez Krajowe Konferencje Episkopatów¹⁴.

Ojciec św. powołał też dnia 15 lipca 1971 roku w Rzymie Papieską Radę „Cor Unum” dla rozwoju postępu chrześcijańsko-społecznego¹⁵.

Stolica Apostolska utrzymuje kontakty dyplomatyczne z wieloma państwami. Każdego roku Paweł VI spotykał się z Korpusem Dyplomatycznym akredytowanym przy Stolicy Apostolskiej na uroczystej audiencji i wygłaszał do niego przemówienia, w których prezentował działalność Stolicy Apostolskiej na arenie międzynarodowej¹⁶. Ten nieustanny dialog ze światem prowadzi cały Ko-

¹² Zob. AAS 59 (1967), s. 25-28.

¹³ Zob. AAS 68 (176), s. 701.

¹⁴ Zob. Paweł VI, Zaangażowanie Kościoła na rzecz pokoju i sprawiedliwości w świecie, Przemówienie do Zgromadzenia Ogólnego Komisji Papieskiej „Iustitia et Pax” (25 IX 1972), NS 1972 / 73, Tom I, s. 117; Strzeszewski Cz., „Iustitia et Pax” (O polskiej Komisji „Iustitia et Pax”), *Chrześcijanin w świecie* 67 (1978) 7, s. 71-73.

¹⁵ Zob. Paweł VI, Papieska Rada „Cor unum” dla popierania postępu ludzkiego i chrześcijańskiego, List do Sekretarza stanu kardynała J. Villot na temat powołania Rady Papieskiej „Cor unum”, (15 VII 1971), NS 1971, s. 55-58; Tenże, Działalność Kościoła w służbie ludzkości, Przemówienie do członków Rady do spraw Świeckich, Komitetu do spraw Rodziny i Rady „Cor Unum” (4 X 1977), NS 1976 / 1978, Tom II, s. 64.

¹⁶ Zob. Paweł VI, Duchowa misja Kościoła w świecie (9 I 1971), NS 1971, s. 8-12; Kościół na rzecz kształtowania się sumienia międzynarodowego (11 I 1976), NS 1976-1978 Tom I, s. 9-13; Kościół w służbie pokoju (12 I 1970), NS 1970, s. 9-13; Misja Kościoła w świecie a praca dyplomatów (9 I 1971), BS s. 294-298; O prawach człowieka (14 I 1978), NS 1976-

ściół, którego istotną misją jest ewangelizacja tego świata, co nieustannie przypominał Papież¹⁷.

3. MISJA WYCHOWAWCY POKOJU

Paweł VI wnosił pokój do współczesnego świata pełnego napięć, konfliktów i zagrożeń. Pilnie obserwował sytuację międzynarodową i angażował cały Kościół i swój autorytet na rzecz utrzymania i utrwalenia pokoju oraz wygaszania ognisk wojny¹⁸. Realizował testament duchowy swoich poprzedników na Stolicy Piotrowej, a szczególnie Jana XXIII, zawarty w „*Pacem in terris*” oraz wolę Soboru Watykańskiego II wyrażoną w konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym „*Gaudium et spes*”¹⁹. Strzegł wiernie depozytu wiary przekazanej przez Apostołów Piotra i Pawła i „umacniał braci”. Rozwijał też intensywną działalność pokojową równocześnie na wielu płaszczyznach. Pierwszą płaszczyzną stanowiły dokumenty: encykliki, adhortacje i listy apostolskie.

Już w swojej pierwszej encyklice programowej „*Ecclesiam suam*” (6 VIII 1964)²⁰ stwierdził, że jego misja będzie polegała na „jednoczeniu ludzi w braterskiej miłości, aby umocnić Królestwo sprawiedliwości i pokoju, które Chrystus założył przyszedłszy na ten świat”²¹. Właśnie dążeniu do sprawiedliwości poświęcona była encyklika „*Populorum progressio*” (26 III 1967)²². Ojciec św. dokonał

1978 Tom II, s. 98-102; Pokój i wspólnota narodów (11 I 1969), NS 1969, s. 104-107; Poszukiwać pokoju w służbie ludzkości (11 I 1973), NS 1972-73 Tom II, s. 12-18; Przemówienie w Ugandzie (31 VII 1969), NS 1969, s. 110-111; Solidarność i jedność dla zażegnania gwałtu (15 I 1977), NS 1976-1978 Tom II, s. 13-17; Wkład Kościoła w dzieło pokoju i sprawiedliwości na świecie (10 I 1972), NS 1972-73 Tom I, s. 17-26.

¹⁷ Zob. Paweł VI, Ewangelizacyjna działalność Kościoła, Przemówienie na zakończenie III Zwyczajnego Synodu Biskupów (26 X 1974), KD s. 166-175; tenże, Ewangelizacja – istotną misją Kościoła, Przemówienie na audiencji ogólnej (30 X 1974), KD s. 175-178.

¹⁸ Zob. Paweł VI, Kościół a świat dzisiejszy, Przemówienie na audiencji ogólnej (5 III 1969), BS s. 101-106; tenże, Nadzieja i zaufanie do Kościoła, Przemówienie do Kolegium Kardynalskiego (23 VI 1972), tamże, s. 145-155; tenże, Wolność i posłuszeństwo, Przemówienie na audiencji ogólnej (25 VII 1974), tamże, s. 247-249.

¹⁹ Zob. Paweł VI, Kościół i świat – w świetle Roku Świętego, Przemówienie do kardynałów (22 VI 1974), KD s. 152-165; tenże, Życie według zasad wiary – podstawą odnowy soborowej, Przemówienie na audiencji ogólnej (7 I 1970), BS s. 43-46.

²⁰ Zob. AAS 56 (1964), s. 609-659 (Tłumaczenie polskie, Papież Paweł VI, Encyklika, O drogach którymi Kościół katolicki powinien kroczyć w dobie obecnej przy pełnieniu swojej misji „*Ecclesiam suam*”, Editions du Dialogue Paris 1967).

²¹ ES 16.

²² Zob. AAS 59 (1967), s. 257-299, (Tłum pol. Papież Paweł VI, Encyklika o popieraniu rozwoju ludów „*Populorum Progressio*”, Społeczny Instytut Wydawniczy ZNAK Kraków 1968).

w niej szerokiej analizie współczesnych stosunków międzynarodowych. Wskazał niesprawiedliwości i nierówności społeczne między narodami rozwijającymi się a mocarstwami. Stwierdził niewystarczalność dotychczasowych działań. Wezwał społeczność międzynarodową do stworzenia warunków pokoju i powszechnego bezpieczeństwa, aby wszystkie narody rozwijały się w dobrobycie. „Skoro bowiem nikt dziś nie wątpi, że rozwój oznacza to samo co pokój, któż wzbraniałby się, pytamy, poświęcić temu rozwojowi swoich starań i swojego trudu”²³.

Encyklikę „Mense maio” (29 IV 1965) poświęcił Papież w całości sprawie pokoju w świecie. Zachęcał, aby w maju, miesiącu szczególnie poświęconym Maryi, Kościół zwrócił się do Niej ze szczególną modlitwą o pokój²⁴. W ten sposób akcentował umiłowanie pokoju w procesie kształtowania współczesnej duchowości chrześcijańskiej. Zachęcał, aby dążyć do pokoju poprzez modlitwę i działanie. Wszystkich ponoszących odpowiedzialność za sprawy publiczne zachęcał, aby próbowali wszystkich środków w celu ratowania zagrożonego pokoju.

Podobnie encyklika „Christi Matri Rosarii” (15 IX 1966) była pełnym zatroskania wołaniem o pokój²⁵. Ojciec Święty zarządził, aby w miesiącu różańcowym -październiku w całym świecie szczególnie modlono się o pokój za pośrednictwem Pani Świętego Różańca. Prosił, aby modlitwy i błagania były zdwojone. Wierzył, że za Jej orędownictwem zaświta dla wszystkich ludzi brzask prawdziwego pokoju, również religijnego.

Z okazji osiemdziesiątej rocznicy wydania encykliki „Rerum novarum” Paweł VI skierował list apostolski „Octogesima adveniens” (14 V 1971) do przewodniczącego Rady Świeckich kardynała Roya oraz Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax”²⁶. Ukazał w nim chrześcijański sens działalności politycznej i społecznej na rzecz rozwoju i pokoju w świecie.

Zagadnieniu ewangelizacji we współczesnym świecie poświęcił też posynodalną adhortację „Evangelii nuntiandi” (8 XII 1975)²⁷. Ukazał w niej wewnętrzne więzy łączące ewangelizację z rozwojem człowieka. Są to więzy: natury antropologicznej, bo człowiek ewangelizowany nie jest bytem abstrakcyjnym, lecz osobą

²³ PP s. 63.

²⁴ Zob. AAS 57 (1965), s. 353-358.

²⁵ Zob. AAS 58 (1966), s. 745-749, (Tłum. pol. Tygodnik Powszechny 40 (923) 2 X 1966, s. 1,2).

²⁶ Zob. AAS 68 (1971), s. 401-441, (Tłum. pol. Papież Paweł VI, „Octogesima adveniens”, List Apostolski Jego Świątobliwości Pawła VI do ks. kardynała Maurice’a Roy przewodniczącego Rady do spraw Świeckich i Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax” z okazji 80 rocznicy ogłoszenia encykliki „Rerum novarum”, ODiSS Warszawa 1972); Sorge B., Doktrynalne znaczenie listu apostolskiego „Octogesima adveniens”, Chrześcijanin w świecie 18 (1972) 5, s. 47-59.

²⁷ Zob. AAS 68 (1976), s. 5-76.

uwikłaną w sprawy społeczne i gospodarcze; więzy natury teologicznej, gdyż planu Stworzenia nie można oddzielić od planu Odkupienia, który sięga aż do bardzo konkretnych sytuacji zwalczania krzywdy i zaprowadzania sprawiedliwości; więzy natury ewangelicznej, mianowicie porządek miłości: bo jak można głosić nowe przykazanie miłości bez popierania razem ze sprawiedliwością i pokojem prawdziwego i braterskiego postępu człowieka?

Ojciec św. rozwijał w tych dokumentach doktrynalne podstawy zaangażowania współczesnego Kościoła w sprawę umiłowania, obrony i budowania pokoju²⁸. Głoszenie Ewangelii Chrystusowej ludziom pełnym nadziei, ale również nękanym lękiem i trwogą, bez wątpienia uważać należy za służbę świadczoną nie tylko społeczności chrześcijańskiej, ale całej ludzkości²⁹. W teorii i w praktyce szedł konsekwentnie drogą rozwijania dialogu Kościoła ze wszystkimi siłami, które mogą uchronić ludzkość przed wojną i zagładą. Był wielkim pedagogiem pokoju, wychowującym miliony ludzi dobrej woli jako obrońców pokoju w świecie. W ciągu piętnastu lat swego pontyfikatu Paweł VI problemowi pokoju poświęcił wiele orędzi, homilii, listów i przemówień skierowanych do organizacji międzynarodowych, osobistości życia politycznego i społecznego, biskupów i wiernych przybywających do Rzymu. Był dogłębnie przekonany o słuszności swego nauczania i działalności na rzecz pokoju. On umiłował pokój i starał się w innych to umiłowanie pokoju zaszcześcić. Nie zaniedbywał żadnej okazji aby poświęcać modlitwy, prośby i błagania sprawie pokoju światowego. Niezmordowanie i sugestywnie przekonywał, że pokój jest możliwy³⁰. Poczował się do obowiązku nieustannego głoszenia idei pokoju i zjednoczenia dla niej wszystkich ludzi. Rozumiał to jako obowiązek wypływający z posługi pasterskiej, jaką pełnił w Kościele i wobec całego świata³¹. Świadom był, że często wypowiedzi Kościoła „wprowadzają w zakłopotanie tych, którzy pragnęliby interpretować je w powiązaniu z pewną polityką lub wyłącznie w świetle interesów narodowych, ponieważ oparte są one o motywacje duchowe i moralne i nie identyfikują się z żadną działalnością doczesną”³². Swoje zaangażowanie na rzecz pokoju widział jako specjalną misję prorocką, aby nieustannie „nastawać w porę i nie w porę” i budzić sumienia ludzkie. „Jesteśmy tym tradycyjnym pielgrzymem, który bez ustanku przebiega drogi świata, nigdy nie błędząc. Jesteśmy posłani, by nieść Wam zawsze to samo orędzie, jesteśmy prorokiem pokoju. Tak, idziemy wołając: Pokój, Pokój, jak posłaniec opętany

²⁸ Zob. ES 16.

²⁹ Zob. EN 1.

³⁰ Zob. OP s. 62.

³¹ Zob. OP s. 32-33.

³² Paweł VI, Duchowa misja Kościoła w świecie, Przemówienie do Korpusu Dyplomatycznego (9 I 1971), NS 1971, s. 9.

jedną ideą dawną, ale zawsze nową dzięki obecnej potrzebie, która domaga się jako odkrycia, jako zobowiązania, jako błogosławieństwa³³.

Paweł VI był pośrednikiem, mediatorem, wychowawcą i orędownikiem ludzkości. Był świadom rosnącego autorytetu Papieża w sprawach pokoju, ale jednocześnie chciał być cichym przyjacielem, delikatnie z miłością prowadzącym, tak by na czoło nie wysuwała się jego osoba a raczej jego orędzie. Dlatego też mówił: „Nasz głos jest cichy, ale wyraźny; jest to głos przyjaciela, który chciałby być wysłuchany nie tyle przez wzgląd na to, kto to mówi, ile raczej przez wzgląd na to, co mówi³⁴. Ciągłe przypominanie pewnych problemów, zwracanie na nie uwagi ludzi dobrej woli i całego świata daje szansę, że zostaną wreszcie zauważone. W ten sposób wzrośnie zainteresowanie tak żywotnym problemem, jakim jest pokój, a jednocześnie „dobra wola” zaangażowania się na jego rzecz. „Mamy odwagę zwrócić jeszcze raz nasz głos, pokorny a zarazem mocny, jako głosiciel Słowa, które nas przepędza i ogarnia, jako rzecznik Waszego, a nie naszego interesu, jako brat każdego człowieka dobrej woli, jako samarytanin klęczący u stóp każdego, kto płacze i oczekuje pomocy, jako sługa – jak to oświadczamy – sług Bożych, prawdy, wolności, sprawiedliwości, postępu i nadziei, ażeby ... mówić o pokoju. Tak, o pokoju. Nie wzbraniajcie się posłuchać, chociaż na ten temat wiecie już wszystko, albo sądzicie, że wiecie³⁵. Paweł VI nie angażował swego autorytetu w rozgrywki polityczne i nie opowiadał się za konkretnym systemem politycznym. Konsekwentnie opowiadał się za człowiekiem³⁶. Był doskonale zorientowany w sytuacji międzynarodowej. Czytał „znaki czasu” i starał się je zrozumieć w świetle „Ewangelii pokoju³⁷. To zrozumienie przekazywał w swoim nauczaniu i wcielał w konkretne inicjatywy pokojowe. Uwrażliwiał świat na to, co jest najwyższym dobrem, czemu warto i trzeba się poświęcić.

4. ŚWIATOWY DZIEŃ POKOJU

Paweł VI postanowił włączyć wszystkich ludzi w dzieło budowania pokoju w świecie. Dlatego też, ustanowił dzień 1 stycznia każdego roku Światowym Dniem Pokoju³⁸. Pragnął by w tym dniu wszyscy ludzie myśleli o pokoju. Aby ten dzień stał

³³ OP s. 86.

³⁴ OP s. 38, zob. także, s. 73.

³⁵ OP s. 58.

³⁶ Zob. OP s. 45.

³⁷ Zob. Paweł VI, O znakach czasu, Przemówienie na audiencji generalnej (16 IV 1969), NS 1969, s. 16-20.

³⁸ Zob. OP s. 29; Paweł VI, Wkład Kościoła w dzieło pokoju i sprawiedliwości na świecie, Przemówienie do Korpusu Dyplomatycznego (10 I 1972), NS 1972 / 73 Tom I, s. 20-21.

się początkiem nowego czasu życia w pokoju. Z tej racji rozpoczął ogłaszać coroczne Orędzia Pokojowe³⁹. Tematy kolejnych orędzi stanowią spójną i znaczącą całość, która jasno wyraża koncepcję powszechnego wychowania ludzkości do pokoju.

Rok 1968 : O uroczystym obchodzeniu „Dnia Pokoju”.

Rok 1969 : Rozwój praw człowieka – drogą do pokoju.

Rok 1970 : Samowychowanie do pokoju poprzez pojednanie.

Rok 1971 : Każdy człowiek jest moim bratem.

Rok 1972 : Jeśli pragniesz pokoju, pracuj na rzecz sprawiedliwości.

Rok 1973 : Pokój jest możliwy.

Rok 1974 : Pokój zależy również od ciebie.

Rok 1975 : Pojednanie – drogą do pokoju.

Rok 1976 : Prawdziwy oręż pokoju.

Rok 1977 : Jeśli chcesz pokoju – broń życia.

Rok 1978 : Odrzucamy przemoc, popieramy pokój.

Orędzia te stanowią wszechstronny wykład zasad, w oparciu o które powinien być budowany pokój na świecie. Świadczą też o poczuciu szczególnej odpowiedzialności za zachowanie pokoju, tak ze strony Papieża jak też i całego Kościoła katolickiego.

Paweł VI wygłaszał też homilie w czasie Mszy św. sprawowanej z okazji Dnia Pokoju⁴⁰. W jednej z homilii głosił: „Dziś, w pierwszym dniu kalendarzowego nowego roku mówimy o pokoju, święcimy pokój, bowiem pokój jest najwyższym dobrem cywilizacji, a także dlatego, iż podejmując wszelkie działanie musimy patrzeć naprzód ku ostatecznemu celowi, który pragniemy osiągnąć. Dzień dzisiejszy jest dniem planów, dniem zamierzeń. Pragniemy panować nad czasem, pragniemy dobrze go wykorzystać. Chcemy, by życie nasze miało sens. Wartość życia zależy od sensu, który mu nadamy, od kierunku, od celu, od wysiłków, które pragniemy osiągnąć. Jakiż to kierunek? Jakiż cel? To pokój”⁴¹.

5. ODBIORCY IDEI POKOJOWYCH

Paweł VI jako wychowawca ludzkości uważał za swoje prawo i obowiązek przemawiać do „świata myśli, do świata władzy, do świata, który się rozwija, do

³⁹ OP s. 29-103.

⁴⁰ Zob. Paweł VI, *Modlitwa dzieci – nadzieją pokoju* (1968), TMW Tom I, s. 117-119; tenże, *Tworzenie współczesności obowiązkiem wszystkich* (1970), NS 1970, s. 5-8; tenże, *Przyczyniać się do zgody w stosunkach między ludźmi* (1971), NS 1971, s. 3-7; tenże, *Nowa sprawiedliwość dla Nowego porządku* (1972), NS 1972-73 Tom I, s. 9-13; tenże, *Korzenie przemocy w społeczeństwie bez przemocy* (1978), NS 1976-1978 Tom 7 II, s. 94-97.

⁴¹ Paweł VI, *Nowa sprawiedliwość dla nowego porządku*, NS 1972-73 Tom I, s. 9.

świata, który pracuje, do świata, który cierpi, do świata, który wyczekuje⁴², do wszystkich ludzi dobrej woli⁴³.

Kościół, jako nosiciel „Ewangelii pokoju”, ma do spełnienia szczególną rolę. Jako „sól świata” ma być „zaczynem” tego ogromnego ruchu pokojowego i wychowania do umiłowania pokoju. To Kościół jako pierwszy ma ten pokój miłować i uczyć innych. Świat tego świadectwa potrzebuje i oczekuje od nosicieli „Ewangelii pokoju”⁴⁴.

Na młodzieży „cięży” dziedzictwo przeszłości a jednocześnie nowe szanse, nowe możliwości i sposoby rozwiązania⁴⁵. Dlatego Papież uwrażliwiał młodzież na te zadania, które stoją przed nią, tak aby świadomie przejęła tę „pałeczkę” w sztafecie pokoju⁴⁶. Aby przyczyniła się do budowania pokoju⁴⁷. Stanowczo stwierdzał, że musi być możliwe życie bez nienawiści i bez zabijania oraz że konieczna jest dziś nowa i powszechna pedagogia, pedagogia pokoju⁴⁸. Pedagogia pokoju wymaga dobrej woli wszystkich ludzi⁴⁹. Wymaga otwarcia się i rzetelnego przekazywania tych najszczytniejszych idei i wartości duchowych młodemu pokoleniu, które narażone jest na fałszowanie historii, na wychowanie przesiąknięte rasizmem, fundamentalizmem i nietolerancją. Młodzież musi mieć szansę na wychowanie w prawdzie⁵⁰.

⁴² OP s. 38.

⁴³ „Wszystkim ludziom dobrej woli, wszystkim odpowiedzialnym za bieg historii dnia dzisiejszego i jutra, więc i tym, którzy kierują polityką, opinią publiczną, orientacją społeczną, kulturą, szkolnictwem, całe młodzieży, która burzy się uniesiona trwożnym pragnieniem odnowy świata, pokornym i otwartym głosem, nie związanym żadnymi doczesnymi korzyściami, ponownie obwieszczamy nasze błagalne i solenne słowo: pokój”. OP s. 35; zob. także, OP s. 45, 58, 67, 78, 96.

⁴⁴ „Braciom naszym i dzieciom Kościoła katolickiego zwracamy szczególną uwagę na to wezwanie: musimy nieść człowiekowi współczesnemu nadzieję, nieść ją poprzez autentyczne braterstwo, wytrwałą i uczciwą pracę dla większej i prawdziwszej sprawiedliwości”. OP s. 57.

⁴⁵ Zob. OP ss. 37, 53, 76-77, 101-103; także, Paweł VI, Korzenie przemocy w społeczeństwie bez miłości, Homilia na Dzień Pokoju (1 I 1978), NS 1976 / 1978, Tom II, s. 96-97.

⁴⁶ Zob. Paweł VI, Nowa sprawiedliwość dla nowego porządku, dz. cyt. s. 9-13.

⁴⁷ „Ponieważ nasze słowa skierowane są przede wszystkim do młodzieży. Jeśli mówimy o pokoju, Drodzy przyjaciele, nie zalecamy Wam systemu, który paraliżuje każdą inicjatywę i który nacechowany jest egoizmem. Pokojem nie można się cieszyć. Pokój trzeba tworzyć. Pokój nie jest jakimś stanem już osiągniętym, to jest zawsze ten wyższy stopień, do którego mamy zmierzać wszyscy i każdy z nas z osobna. Pokój nie jest bynajmniej jakąś usypiającą ideologią; jest wartością moralną, która czyni nas wszystkich odpowiedzialnymi za dobro ogólne oraz nakłada na nas obowiązek wyłożenia wszystkich naszych sił do jego osiągnięcia. Pokój jest prawdziwym dobrem całej ludzkości”. OP s. 42-43.

⁴⁸ Zob. OP s. 62.

⁴⁹ Zob. Paweł VI, Wychowanie dobrej woli według wskazań Soboru, Przemówienie na audiencji ogólnej (4 II 1970), NS 1970, s. 26-29.

⁵⁰ „Musimy jeszcze dodać tu wezwanie skierowane do młodzieży, jako do tej części rodziny ludzkiej, która najbardziej narażona jest na działanie przemocy, a na której przecież

Papież pragnął też, aby idea pokoju nie była postrzegana jedynie jako myśl o charakterze religijnym, katolickim, ale jako idea ogólnoludzka, ogólnoświatowa⁵¹. Prawda o wojnie i pokoju jest w rzeczywistości prawdą o człowieku i o społeczeństwie, jakie on tworzy i w którym żyje.

Paweł VI dostrzegał paradoksalność sytuacji określanej tak modnym w tamtym czasie wyrażeniu: „walka o pokój”. Wywalczyć bowiem można jedynie pokój cmentarny, prawdziwy pokój trzeba czynić. Gesty pokoju i wyścig zbrojeń to dwie sprzeczności współistniejące i rozwijające się w jednym świecie. W odniesieniu do tej dwuznacznej sytuacji postawił podwójne pytanie:

- Co zagraża pokojowi?
- Jak należy chronić i budować pokój?

Paweł VI zwracał uwagę Kościoła i całego świata na okoliczności, działania i postawy zagrażające pokojowi. Wynikają one z nieposzanowania praw przysługujących drugiemu człowiekowi, ruchów rewolucyjnych i zbrojeń, jak też ruchów pacyfistycznych źle rozumiejących pokój. Nieposzanowanie praw człowieka przejawia się w kolonializmie i neokolonializmie, różnego rodzaju nacjonalizmach, dyskryminacjach i nietolerancji. Ruchy rewolucyjne doprowadzały do prowokacji rewolucyjnych i systemów ideologicznych, rozbudzały ducha zemsty, zbrojenia, terroryzm i tortury.

Papież zaproponował też plan, którego realizacja doprowadzi do obrony i zagwarantowania pokoju w świecie. Plan ten uwzględniał prawo do obrony koniecznej. Celem jest jednak całkowite rozbrownienie z etapem przejściowym, jakim jest równowaga sił. Droga do tego wiedzie poprzez rezygnację z doktryny odstraszania, rozbrownienie nuklearne, likwidację handlu bronią, wstrzymanie wyścigu zbrojeń a przede wszystkim rozbrownienie duszy ludzkiej. Wtedy będzie możliwe ustanowienie nowego porządku prawnego w świecie przy wydajnej pomocy ONZ i nowych organizacji, które powstają.

Paweł VI określił też warunki, których spełnienie przyczyni się do zapanowania trwałego pokoju w świecie: wychowanie do pokoju i przestrzeganie praw człowieka. Wychowanie do pokoju dokona się poprzez przebaczenie i pojednanie, dialog i modlitwę. Natomiast przestrzeganie praw człowieka zakłada powszechne braterstwo międzyludzkie, sprawiedliwość i obronę życia.

spoczywa nadzieja lepszego jutra. Niech także do niej dotrze, życzliwie i rozumnie przekazane, to orędzie na rzecz pokoju”. OP s. 101.

⁵¹ „Myśl, by pokojowi poświęcić pierwszy dzień nowego roku,... pragnęłaby napotkać przyzwolenie wszystkich prawdziwych przyjaciół pokoju, tak, jakby powstała z ich własnej inicjatywy, a także wyrazić w swobodny sposób, odpowiadający każdemu z tych, którzy dostrzegają piękno i doniosłość współbrzmienia każdego głosu na świecie w celu wywyższenia tego dobra pierwszorzędnej wagi, jakim jest pokój, w różnorodnym koncercie współczesnej ludzkości”. OP s. 29.

Aby zaistniał pokój spełnionych musi być wiele warunków. Pokój jest procesem o charakterze dynamicznym i zależnym od wielu czynników. Może dlatego realizacja pokoju w świecie napotyka wciąż na nowe trudności i zagrożenia. Pewne jest jednak, że pokój musi być naczelną zasadą nowego świata. Pokój nie może być w historii przelotną chwilą wytchnienia, lecz trwałym zaczynem ludzkiej społeczności i stanem powszechnym całego świata dążącego w coraz większym stopniu do jedności. Pokój musi być dynamiczny i przede wszystkim stać na straży praw, obowiązków i wyższego przeznaczenia człowieka traktowanego jako całość i jako naczelną wartość.

WYKAZ SKRÓTÓW

- AAS – „Acta Apostolicae Sedis” 1963-1978.
- BS – Paweł VI, Będziecie mi świadkami, Paweł VI przemawia do ludzi świeckich (Wybór i opracowanie Ks. Eugeniusz Weron SAC), Pallottinum, Poznań-Warszawa 1975.
- CCW – Paweł VI, Chrystus a człowiek współczesny, (tłum. pol. oryginału francuskiego „Le Christ et le drame de conscience moderne”, Messages aux hommes d’aujourd’hui, Paris 1969), Pallottinum, Poznań-Warszawa 1971.
- CMD – Paweł VI, Czy modlimy się dzisiaj? (tłum. pol. oryginału włoskiego „Si prega oggi?”), Księgarnia św. Wojciecha 1974.
- EN – „Evangelii nuntiandi”, Posynodalna adhortacja apostołska Pawła VI o ewangelizacji w świecie współczesnym, Życie i myśl 268 (1976) 10, s. 74-110.
- ES – „Ecclesiam suam”, Encyklika Pawła VI o drogach którymi Kościół katolicki powinien kroczyć w dobie obecnej przy pełnieniu swojej misji, Editions du Dialogue Paris 1967.
- HV – „Humanae Vitae”, Encyklika Pawła VI o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego, ZNAK Kraków 1969.
- KD – Paweł VI, Kapłaństwo dzisiaj, Wybór przemówień (opracował ks. Eugeniusz Weron SAC), Pallottinum, Poznań-Warszawa 1978.
- NS – Paweł VI, Nauczanie społeczne, Przemówienia i inne dokumenty 1969, 1970, 1971, 1972-73 Tom I i II, 1976-78 Tom I i II, Wybór, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1970-1979.
- OA – „Octogesima Adveniens”, List apostołski z okazji 80 rocznicy ogłoszenia encykliki „Rerum Novarum”, ODiSS Warszawa 1972.

- OP – Paweł VI, Jan Paweł II, Orędzia Papieskie Na Światowy Dzień Pokoju, Rzym-Lublin 1987.
- PP – „Populorum Progressio”, Encyklika Pawła VI O popieraniu rozwoju ludów, ZNAK Kraków 1968.
- TMW – Paweł VI, Trwajcie mocni we wierze Tom I i II, WAM Kraków 1971 i 1974.
- TP – Napiórkowski S.C. (red.), Teologia pokoju, Niepokalanów 1988.

Zusammenfassung

Der Frieden war einé von den wichtigen Sorgen des Papstes Paul VI. Dies Hauptziel hat er schon in seiner ersten Botschaft „Urbi et Orbi” festgesetzt. Der Stärkung des weltweiten Frieden hat er auch alle seine Reisen und vielen von den Enzykliken und Adhortationen gewidmet (z.B.: *Ecclesiam suam*, *Populorum progressio*, *Mense maio*, *Evangelii nuntiandi*). Dazu hat er auch die Päpstliche Kommission „*Iustitia et Pax*” zum Leben berufen. Die Hauptaufgabe dieser Kommission ist vor allem die Inspiration und Unterstützung der Tätigkeit der Laien für Frieden und Gerechtigkeit. Seit 1968 wird immer am 1. Januar in der ganzen Kirche der Friedenswelttag gefeiert. Am dieser Tag wird besondere Botschaft des Papstes veröffentlicht. Jeder Friedenswelttag hat sein Leitmotiv, das wichtige Erziehungsangabe zeigt.